

KATARZYNA MARCINIAK
(Warszawa)

SZKOLNICTWO JEZUICKIE W RZECZYPOSPOLITEJ*

Kazimierz Puchowski jest historykiem specjalizującym się w badaniu dziejów polskiej edukacji. Monografia poświęcona jezuickim kolegiom szlacheckim, w 2008 roku wyróżniona Nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, przyznawaną za wybitne osiągnięcia naukowe, stanowiła jego rozprawę habilitacyjną. Puchowski przedstawia w książce koncepcję oraz sposób funkcjonowania jezuickich szkół w Europie oraz w Polsce, do kasaty zakonu w 1773 roku.

Praca składa się ze wstępu, dziesięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, trzech aneksów obejmujących listy wychowanków poszczególnych kolegiów, indeksu nazwisk, angielskiego streszczenia oraz spisu rycin i tabel zamieszczonych w książce – między innymi kopii kart tytułowych omawianych dzieł i portretów przywoływanych postaci historycznych – które przyczyniają się do zobrazowania poruszanej problematyki, a także do uatrakcyjnienia lektury.

W pierwszych trzech rozdziałach Puchowski omawia politykę edukacyjną jezuitów w takich krajach jak Włochy, Francja, Hiszpania czy Austria. Pozwala to autorowi na zarysowanie szerokiej perspektywy badawczej i zaprezentowanie – w kolejnych trzech rozdziałach – kolegiów jezuickich na terenie Rzeczypospolitej w XVII i w XVIII wieku na tle przemian historycznych w Europie i towarzyszących im reform edukacyjnych. W następnych czterech rozdziałach przedstawione zostają zarówno pomniejsze konwikty jezuickie i kolegia szlacheckie, jak i te najśłynniejsze, o największym znaczeniu kulturotwórczym w polskich dziejach: *Collegia Nobilium* we Lwowie, w Wilnie oraz w Warszawie. Puchowski nie ogranicza się przy tym do opisanie samych tylko instytucji. Bada również losy ich wychowanków i na podstawie przeprowadzonych analiz wyciąga wnioski na temat rzeczywistej funkcji pełnionej przez kolegia w kształtowaniu elit Rzeczypospolitej. Co więcej, poza działalnością jezuitów wspomina też reformy edukacyjne teatynów i pijarów, opierając się na bogatym materiale źródłowym – od rękopisów przez starodruki po prasę z danej epoki. Dzięki tak wszechstronnej dokumentacji badaczowi udaje się podważyć wiele stereotypów towarzyszących studiom nad zakonem jezuitów, któremu zarzucano religijny fanatyzm oraz lekceważenie historii Polski w szkolnym *curriculum*.

---

* Kazimierz Puchowski, *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, 636 s.

Książka Puchowskiego to erudycyjna monografia, prezentująca w ujęciu interdyscyplinarnym dzieje polskiej edukacji na tle kultury europejskiej. Autor analizuje sposób funkcjonowania kolegiów zakonnych Rzeczypospolitej w odniesieniu do europejskich tradycji kształcenia elit. Porusza przy tym kwestię miejsca, które zajmowali w nauczaniu jezuickim autorzy starożytni, dzięki czemu monografia stanowi interesującą lekturę dla filologów klasycznych – tym cenniejszą, że znajomość tego rodzaju tematyki niezbędna jest zwłaszcza neolatynistom. Badacz omawia na przykład rolę literatury i historii antycznej jako skarbnicy wzorców parenetycznych oraz status łaciny jako języka integrującego szlachtę Rzeczypospolitej (fenomen *Latinitas*). Przedstawia autorów, których czytano w kolegiach, i wskazuje na tworzenie się pewnego kanonu na poszczególnych etapach kształcenia, obejmującego teksty Neposa, Liwiusza, Horacego oraz Owidiusza, a nade wszystko Cycerona, traktowanego jako mistrza sztuki wymowy. Z pracy Puchowskiego wyłania się wizja sztuki oratorskiej jako kompetencji niezwykle istotnej – w jej upadku widziano zagrożenie dla dobra publicznego. Warto przy tym zauważyć, że Cyceron uczył młodzież nie tylko poprawnego wypowiedziania się po łacinie. Nieoczekiwanie Arpinata staje się nauczycielem polskiej mowy! Puchowski śledzi bowiem proces odchodzenia od retoryki uprawianej w języku łacińskim na rzecz czystej i eleganckiej polszczyzny, w czym miały pomagać wychowankom kolegiów takie teksty, jak przekład *Katylinarek* pióra Ignacego Nagurczewskiego z 1758 roku.

Monografia Puchowskiego stanowi bogate źródło wiedzy na temat drogich badaczom antyku czasów, gdy nauczyciele kierowali się formułą: *Et pie vivant et Latine loquantur* (s. 108).

ARGUMENTUM

Censura libri, in quo Casimirus Puchowski de collegiis Iesuiticis in re publica Polono-Lithuana ad usum equitum destinatis narrat.